

ACC. N:R. N. 6067: 1-4.

Landskap: Småland

Upptecknat av: J. A. Göth.

Härad: Uppvidinge

Adress: Jönköping

Socken: Jönköping

Berättat av: Densamme

Uppteckningsår: 1939.

Född år 1869 i

Pant.

(Lån på Ulmas Karlfr. lista 19.)

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Svar på Landsmålsarkivets Kartfrågelista 19.

6067

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Från J.A.Gäth Braås, Sjösås socken, Kronobergs län född 69, egna uppteckningar.

a) Tomten var det vanliga namnet, men annars hade han många benämningar-Den lelle

-Lellebror-Lelle Nesse-Nesse på rännet, eller Nesse på vinnen, eller Nesä i boa

beroende på var han uppehöll sig.

b) Tomten ansågs för att vara enbart god, men även han kunde ju ilskna till och
det var folk rädda. Det ansågs för att vara en heder att ha en god tomte

c) I min byggd talades det om tomten som en mycket liten man, tre kvarter lång
med mycket stort skägg, grå kläder, röd luva och träskor, med ett par goda och
barnsligt blå och glittrande ögon, som kunde brinna som glädande kol om han blev
ilsk, eller någon lyste honom i ansiktet med en lyka eller bloss.

d) är en ny uppfinning åtminstone här. E) berättas lika över hela vårt land.

g) I gården Sjöabro, i min hemby, hade de alltid haft en tomte som arbetat bra

och gården var den enda som var rik i byn. Men så hade de också alltid omhuldat

tomten, gett honom en bädd av mjukt doftande hö, i ett lugnt och varmt hörn på

rännet-höskullen. De hade satt ut ett halvstop söt mjölk på huggkubben i port-

skjulet och vid de stora helgerna, ett stort fat mat av alla slag. Men så hade

han också gjort ett godt arbete i gården. Men så fick de en piga som blev ovän

Skriv endast på denna sida!

/

med sitt husbondefolk och hon trodde att om hon kunde göra sig ovän med tomtens så skulle han bli arg och flytta från gården. En kväll när hon mjölkat korna hälde hon inte någon mjölk i tomtens skål, hon sket i den, men med detsamma fick hon en örfil så hon svimmade av och när hon vaknade vid hade hon "rännan" och fick sitta på stängen hela natten. Om morgonen talade hon om för matmor vad hon gjort med tomtens och moran skickade efter en klok käring, Kåta i Granelund, som förklarade att pigen måste slicka skålen ren tre gånger, om hon ville bli frisk och leva, och de skulle få tomtens till vän. Hon gjorde det också och dessutom kokade hon skålen i asklut och blev kry. I gården fanns då, och finns ännu, en massa till byggen och prång och skrymslen, både i boningshuset och uthusen och där både hördes och sågs konstiga saker skynta fram. De gamla överlemnade gården till en dotter och mäg, på 80 talet och bodde själva i Svenstorp, 300 meter från gården. Mägen var inte av samma tro som de gamla och tomtens började svika. Jag var tolv år och brukade köra den ena hästen till Växiö och bonden den ena. I de gamlas tid skulle alltid hösäckarna stoppas medan det var dager, det var ingen som varken fick, eller ville gå upp på rännan och störa tomtens innan klockan ett på natten. Det brydde den unge sig inte om och en kväll vid sjutiden var han och jag

(3) 6067

på skullen, lyktan hängde i selkammaren och på skullen syntes bara en liten ljus-
strimma. Jag höll upp säcken och bonden stoppade i hö. Bäst det var lät det som
någon fått en bra örfil och bonden ramlade framstupa, men han sade inte ett ord
men han kröp ned av skullen. Jag var mörkrädd, men stoppade säckarna så fort som
möjligt och kastade ned dem, tog med mig lyktan och gick in. Där satt bonden med
en träsko full med glödande kol, mellan skjortan och bröstet och när jag frågade
vad det var åt honom, svarade Moran. - Töst mä dej lu, du få väl vetat i morn, han
har vatt ute för nåt. Vi sov några timmar och så gav vi oss iväg, han före och jag
efter och vi rastade några gånger men han sade inte ett ord, förr än vi kom till
skomakarns i Sandebro, där stannade vi som vanligt för att dricka kaffe och då
var solen upkommen och han sade. - Ja sto å stoppade å bäst dä va feck ja si tomtens
ögen, på höt inte näsan på mej, han va ilsk så di va gröna, å han ga mej en smäll
i nacken så ja höll på å dura å. De där gröna ögonen hade jag sett också, men
jag teg, fast jag viste att det var kattens ögon. Bonden gick i alla fall aldrig
på höskullen i mörker sedan. Gården och dess folk var rika då, men sedan dess
de har misskött både tomten och annat på den gården och nu är det fattigt och
tomten arbetar i motsatt riktning. De har trott och handlat därefter. Nutida tror
inte och de handlar därefter.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3

(4) 6067

Allmänna tron, här i bygden, var att det vafanns något godt väsen, som arbetade för folk som var värda att göra något för. Det fanns folk med ordningssinne och de tillegnade tomten samma egenskaper som de hade själva, för att försöka få lite ordning på andra. Att hålla sig god vän med tomten, ingick i böndernas och husfolkets medvetande, på samma sätt som förhållandet mellan skogsråvan och de gamla kolarna. Både skogsråvan och tomten utnyttjades till att lära de unga att göra sin plikt och till slut trodde de gamla själva och hade både sett och hört vad vi otrogna skrattar åt. Det var mycket som tomten fick skuld för i gårdarna. En piga hade taget sig för att stjäla ägg o^u kvällarna i hönshuset. Bonden misstänkte henne, men sade inte ett ord, istället började han vakta i hönshuset den tiden hon brukade smita ut och en kväll när hon var där fick hon en örfil så hon svimmade av och när hon skulle kläda av sig om kvällen hittade hon en liten röd yllemössa mellan blusen och lentyget. Hon blev förstås sjuk och bekände sina synder, så fort det blev dager och blev ålagd att lägga en silverriksdaler i mössan och lägga den i tomtebalen på rännnet. Hon stal aldrig ägg mera. Hon misstänkte inte bonden och inte viste hon att det var gårdens katter som låg i balen om nätterna, när de släpptes ut när folket gick till vila.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4.

J. A. Sahl